

byggnadsvård

Solviks skola

Solvik 1:2, Gåsinge-Dillnäs socken, Gnesta kommun, Södermanlands län

Antikvarisk medverkan
Reparation av tak 2004

Eva Wockatz och Hugo Larsson

Solviks skola

Solvik 1:2, Gåsinge-Dillnäs socken, Gnesta kommun, Södermanlands län

Antikvarisk medverkan
Reparation av tak 2004

Eva Wockatz och Hugo Larsson

Rapport 2012:04

© 2012 Sörmlands museum

Beställningar kan göras hos:
Landstinget Sörmland
Kultur & Utbildning Sörmland
SÖRMLANDS MUSEUM
Box 314, S-611 26 Nyköping
arkiv.bibliotek@dll.se
www.sorlandsmuseum.se

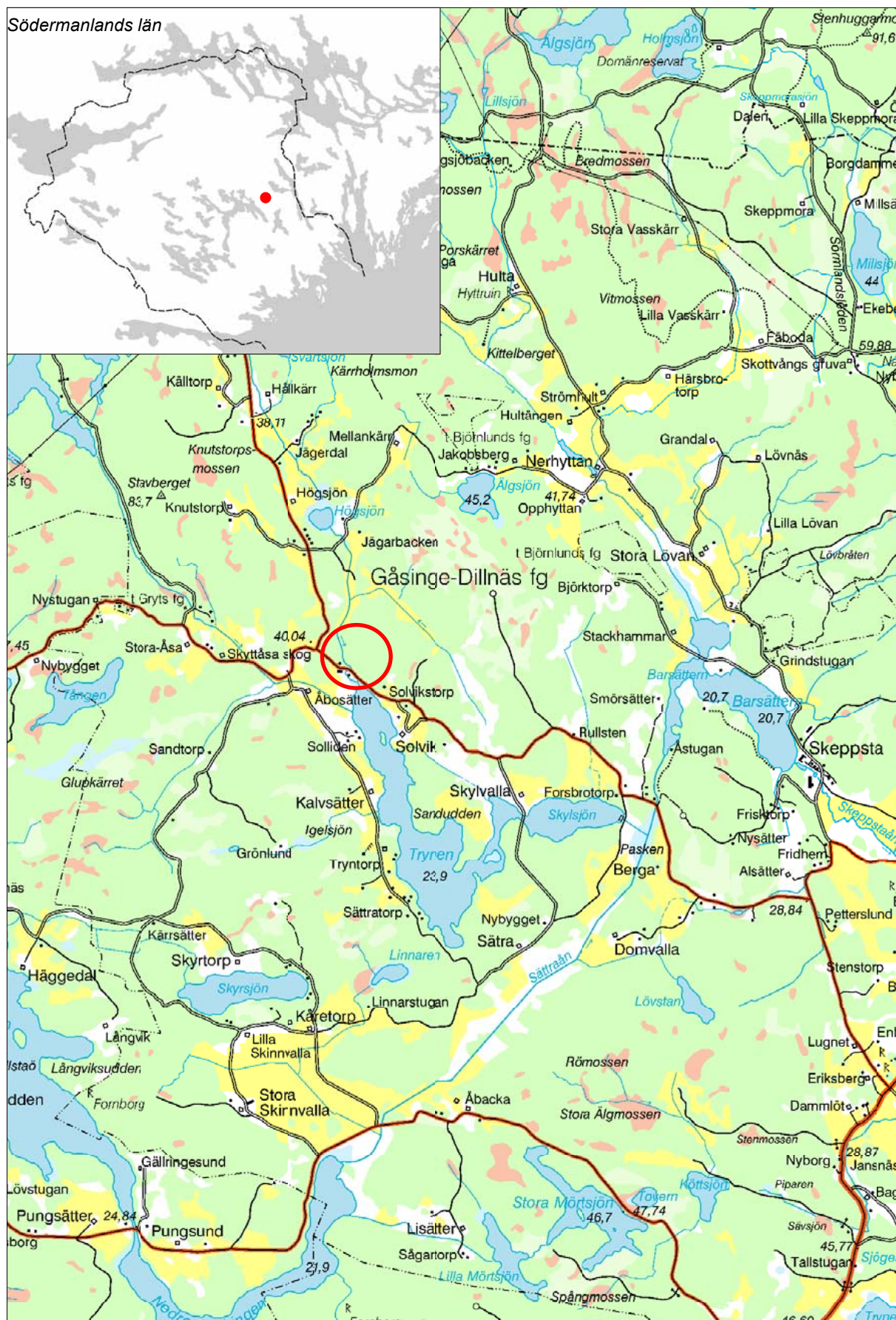
Författare: Eva Wockatz och Hugo Larsson, antikvarie
Omslagsbild: Detalj av gaveln på Solviks skola (Slm D12-0267). Foto: Hugo Larsson.
Foto, där ej annat anges: Hugo Larsson, Sörmlands museum
Diarienummer: KUS 02 159

Allmänt kartmaterial: ©Lantmäteriverket. Ärende nr MS2006/01672

Nyköping 2012

Innehåll

INLEDNING	5
Antikvarisk medverkan	5
Översiktlig beskrivning av Solviks skola	5
Kulturhistoriskt värde	6
Historik med relevans för ärendet	6
Sammanfattning av utförda åtgärder	7
UTFÖRDA ÅTGÄRDER	8
Skadebeskrivning före åtgärder	8
Åtgärder på taket	8
Åtgärder avseende plåtarbeten	11
Övriga åtgärder	11
ANTIQUARISKA IAKTTAGELSER	11
KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV	
UTFÖRDA ÅTGÄRDER	13
KÄLLFÖRTECKNING	15
ADMINISTRATIVA UPPGIFTER	15

1 Utdrag ur Gröna kartans blad (GSD) Strängnäs 10H SV Strängnäs med Solviks skola markerad.

INLEDNING

Under perioden augusti - december 2004 har takarbeten utförts på Solviks skola i enlighet med PM upprättat av Sörmlands museum, daterat 2003-09-19, Hugo Larsson. Fastighetsägaren Stiftelsen Solviks skola, ansökte om byggnadsvårdsbidrag för i första hand omläggning av skolhusets tak i november 2002. Länsstyrelsen i Södermanlands län beslutade den 3 maj 2004 enligt 5 § förordningen (1993:379) om bidrag till kulturmiljövård, att lämna bidrag till vård av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse för sökta åtgärder. I enlighet med länsstyrelsens beslut skulle arbetenas utförande och omfattning ske i samråd med antikvarisk kontrollant.

Fastighetsägaren väckte fråga om byggnadsminnesförklaring av byggnaden den 25 september 2002. Länsstyrelsen beslutade dock att inte byggnadsminnesförklara byggnaden 29 augusti 2007.

Antikvarisk medverkan

Sörmlands museum fick uppdraget att svara för antikvarisk medverkan vid arbetets genomförande. Arbetet har följts genom platsbesök, fortlöpande kontakt via telefon och e-post, samt en antikvarisk slutbesiktning 2004-10-18 och efterföljande efterbesiktning 2004-12-07.

Översiktlig beskrivning av Solviks skola

Solviks skola ligger vackert belägen på en höjdrygg vid en sjön Trynen, ca 25 km nordväst om Gnesta. Skolan är omgiven av kuperad och välskött betesmark och utgör på någon kilometers avstånd landmärke från den landsväg som löper utmed sjösidan fram till skolan. I skolans omgivning finns ett antal byggnader bevarade som tillhört skolan. På motsatt sida om den landsväg som gränsar till skolgården på byggnadens framsida ligger lärarbostaden från 1920-talet. På skolans tomt, som även sträcker sig på andra sidan vägen, ligger en byggnad som både fungerat som ladugård till läraren och dasslänga till skolbarnen. I anslutning till sjön och en bäck som löper ut i denna finns en före detta bastu som användes av barnen. Ytterligare en bod finns i anslutning till skolan.

Skolan är byggd på en gråslammad grund av huggen gråsten. Fasaden är spritputsad i gul kulör med slätputsade vita detaljer såsom fönsteromfattningar, knutar etc. En tidstypisk profilerad putslist finns ovan fönster och dörrar. Fönstren består av enkelbågar försedda med innerbågar. Skolan har tre ingångar. Två av dessa har bevarade trappor av huggen sten där stenarna hålls på plats med järnkrampor. Gavelingången har en cementgjuten trappa. Fönster och dörrar är målade i en engelskt röd kulör. Stuprör och hängrännor var före renoveringen 2004 utförda med runda böjar.

Taket är belagt med tvåkupigt lertegel, läktat ovanpå ett tjärpappsbelagt brädundertak. Skorstenarna är vitputsade och försedda med skorstensöverbeslag som fästs med utanpåliggande klammer.

Interiören har i allt väsentligt bevarat karaktären från 1920-talets ombyggnad. Byggnadens två skolsalar var 2004 försedda med väggar och tak klädda med pärlspont. I den ursprungliga skolsalen fanns podiet kvar (något avkortat på 1960-talet) samt katedern och svarta tavlan. Vindsvåningens två rum användes under skoltiden som slöjdsal respektive bostad för städerska.

Den lilla skolsalen har utgjort interiör till en barnhusscen i en filmatisering av Astrid Lindgrens Rasmus på luffen. Skolan har även i ett senare skede använts som tidstrogen miljö vid filmatisering av en av Astrid Lindgrens berättelser.

Kulturhistoriskt värde

Byggnaden är liksom sin bebyggelsemiljö i stort sett oförvanskad och besitter högt kulturhistoriskt värde.

Historik med relevans för ärendet

Solviks skola uppfördes som folkskola 1886 och har fungerat som skola fram till 1953. Ursprungligen innehöll den en skolsal samt lärarbostad.

Den ursprungliga planen verkar av bevarade delar att döma ha anslutit till Emil Langlets normalritning till folkskolehus för 42 barn i 1878 års revidering av ”Normalritningar till folkskolebyggnader” som kom ut första gången år 1865. Den aktuella ritningen avbildar ett trähus medan Solviks skola har en putsad fasad. I komposition och fasaddetaljer visar dock Solviks skolhus även fasadmässigt stor släktskap med denna typritning. I samma samling normalritningar finns förslag till skolhus av sten för 56 barn. Fasaden till Solviks skolhus ansluter principiellt vad gäller putsning, listverk och fasadutformning till fasaden i detta ritningsförslag, vilket dock avser en något större byggnad. De båda typritningarna bygger på varandra i komposition och utformning. De runda fönstren på Solvik skolas gavelrösten har ingen direkt förlaga i de båda typritningarna, men kan dock sägas visa släktskap

2 Solviks skola sedd från sydost i april 2002 (Slm D12-0267). I bakgrunden syns den före detta lärarbostaden och längan.

med fasadutformningar i 1865 års upplaga. Även i 1878 års förslag till nämnda skolhus av sten förekommer ett runt fönster som dock är placerat undernock åt den ena gaveln.

Under 1920-talet flyttades lärarbostaden från skolhuset till en separat uppförd villa intill landsvägen mitt emot skolan. Lärarbostaden i skolhuset byggdes om så att bland annat en ny skolsal bildades ur vad som sannolikt varit två rum tidigare. Under 1950-talet minskade elevantalet och Solviks skola lades ner 1953. Eleverna fick då bege sig till Skeppsta och Laxne skolor. Skolan kom i den nuvarande stiftelsens ägo 1962 och har sedan dess använts som samlingslokal för olika ändamål i bygden. Enstaka större insatser, såsom t ex invändig renovering, har enligt uppgift utförts under slutet av 1980-talet med hjälp av arbetsmarknadsmedel. Under åren 2009-2011 genomfördes ett renoveringsprojekt med hjälp av EU-stöd. Pengarna gick till att installera en toalett anpassad för rörelsehindrade, nytt uppvärmningssystem och akustikförbättring i den stora salen.

Sammanfattning av utförda åtgärder

- Underlagstaket har lagats upp.
- Tätskiktet har lagats i med ny platstillverkad tjärpapp.
- Befintligt tätskikt av tjärpapp har underhållsstrukits med varm stenkols tjära.
- Nya hängrännor och stuprör har satts upp.

3 Solviks skola omkring år 1920. Fotograf Bianchini. Vykort inlänat från Stiftelsen Solviks skola.

UTFÖRDA ÅTGÄRDER

Skadebeskrivning före åtgärder

Merparten av teglet var i gott skick, men vissa pannor var spjälkade och behövde ersättas. Teglet på sydsidan var i stort sett intakt, medan norra takfallets tegel till relativt stor del var spjälkat i ytan. Takteglet var tvåkupigt och strängpressat. Rännalarna till takkupan åt söder var rostiga.

Skorstensbeslag och stormbeslag på vattbrädorna var i gott skick. Hängrännor, stuprör, kupor och utkastare var delvis rostiga och hade ett modernt utseende. Rester av ursprungligt avvattningssystem fanns bevarat.

Undertaket inklusive brädundertak, tjärpapp och tegelläkt var generellt sett i mycket gott skick. Smärre läckage hade skett i anslutning till skorstenarna. På taket låg den äldre tjärpappen kvar, en lumpapp, baserad på textilier och trämassa, som strukits med stenkolsbjär. Tjärpappen var dock i behov av omtjärning. Vid takfot hade takpappen spikats upp på takfotsbrädan utan att ha stöd av trekantslist el.dyl. Detta hade orsakat att takpappen hade spruckit på sina ställen.

Åtgärder på taket

Teglet plockades varsamt ned. Hela tegelpannor lades tillbaka efter behandling av undertaket. Skiktade respektive spruckna tegelpannor ersattes med begagnade tvåkupiga lertegelpannor. Dessa

4 Skolhuset sett från sydväst i april 2002 (Slm D12-0268).

tegelpannorna togs från ett ladugårdstak, på Hollandet, längre söderut i Gåsinge. Tegelpannor byttes främst på det norra takfallet.

Underlagstaket var dåligt på enstaka ställen, främst vid takfoten åt söder, som lagades upp med nytt virke.

Den gamla takpappstäckningen lagades upp. Vid takfoten hade takpappen spruckit på flera ställen. Därför täcktes den nedre våden helt med ny papp. Övriga takfallsytor lagades lokalt genom att mindre bitar lades i under befintlig takpapp, se bild 6. Eftersom tjärpapp slutade att tillverkas någon gång på 1970-talet så fick den nytillverkas, vilket gjordes på plats. Ny tjärpapp tillverkades alltså på plats genom impregnering med stenkols tjära av dubbla lager oimpregnerad papp. Lagningarna gjordes med tjärpapp baserad på grålumppapp L400, med dubbla sammanklibbade lager.

Befintlig underlagspapp, inklusive ny tjärpapp (utförda lagningar), impregnerades på nytt genom att pappen beströks med stenkols tjära. För att inte skada papptaket gjordes underhållsstrykningen utan att tegelläkten (som var i gott tekniskt skick) togs bort. Den befintliga takpappen ströks med pensel och uppvärmd stenkols tjära. Innan strykningen borstades och dammsögs pappen ren. Bestrykningen utfördes med pensel från nacken ned mot takfoten. Strykningen gjordes så flödigt att pappen skulle kunna absorbera tjäran, utan att tjäröverskottet skulle riskera att bli liggande ovanpå pappytan. Tyvärr blev tjäran väl tunn för strykning.

5 Den nedre våden på södra sidan täcktes helt med ny dubbel papp, som impregnerades på plats, augusti 2004 (Slm D12-0269).

6 *Takpappen lagades upp genom att mindre bitar lappades i och stacks under befintlig papp, augusti 2004 (Slm D12-0270).*

7 *Stenkolstjära upphettades på plats, för att tjäran skulle vara lätt att stryka ut (Slm D12-0271).*

Åtgärder avseende plåtarbeten

Rännalar till takkupan åt söder var rostiga. Byten gjordes med blankgalvad ny plåt, med samma detaljutförande som den befintliga. Hängrännor, stuprör, kupor och utkastare ersattes med galvade, med samma utförande som ursprungligt avvattningssystem. Äldre fotografier från 1910-20 talen användes som fotoförlaga för de nya, se bild 3. Nya kupor gjordes konformade.

Vid slutbesiktningen framfördes synpunkter på utfört arbete avseende vattkupor till stuprör. Vattkuporna var felkonstrukturerade på så sätt att de vare sig var försedda med trådkant eller vulst, varför plåtarbetena underkändes. Vid efterbesiktningen den 7 december hade vattkuporna bytts och ersatts med handslagna konformade kupor.

Övriga åtgärder

Vissa arbeten utfördes på fasaderna, bland annat avfärgades knutarna. Fasaderna lagades med kalkbruk och avfärgades med kalkfärg. Fönstrens innerbågar bättringsmålades med linoljefärg. Arbeten skedde inte inom ramen för bidragsprojektet.

ANTI-KVARISKA IAKTTAGELSER

Solviks skola har fortfarande kvar sin ursprungliga tjärpapp från 1888, vilket är sällsynt. Projektet har möjliggjort vidmakthållandet av ett byggnadselement som blir alltmer sällsynt.

8 Den befintliga äldre takpappen dammsögs och ströks med stenkolsolja, september 2004. Arbetena utfördes av Per-Inge Björn, Eddy Pauli, Gunnar Widæus, Hans-Ivar Andersson och Gerhard Skogsund, Stiftelsen Solviks skola (Slm D12-0272).

9 Vattkuporna blev först för ostabila, eftersom sargen saknade en omvikt kant (Slm D12-0273).

10 Nya hängrännor och vattkuper sattes upp. Vattkupan är justerad efter synpunkter, slutbesiktningen i december 2004 (Slm D12-0274).

11 Vattkuporna förstärktes med en galvaniserad stål-tråd vid ovankanten. Slutbesiktningen i december 2004 (Slm D12-0275).

12 Rännan vid södra takfallet, augusti 2004 (Slm D12-0276).

KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV UTFÖRDA ÅTGÄRDER

Utförda arbeten har inneburit att befintlig äldre takpappstäckning har behållits. Reparationen av Solviks skolas tak har utförts med antikvarisk medverkan och i samråd i enlighet med Länsstyrelsens beslut, daterat den 3 maj 2004.

Ett problem som uppkom efter utförda takarbeten var att det luktade starkt från den pålagda stenkolsjärnan. Hyresgästen i lägenheten under taklaget klagade och oroade sig för bland annat för hälsofarliga kolväten. En riskbedömning gjordes därför av universitetssjukhuset i Örebro, Katja Hagström. Rapporten, daterad 2005-05-27, visade att de uppmätta halterna var låga. För fastighetsägaren blev det dock ett reellt problem, eftersom hyresgästen kände obehag av den starka lukten. Efter en del diskussioner så fick fastighetsägaren bjuda hyresgästen på en hel årshyra. För att lukten från stenkolsjärnan skulle försvinna, så monterades även en fläkt på vinden ovanför lägenheten. Fläkten har fått gå under sommarhalvåret sedan 2005.

Inför dessa arbeten så konsulterade Sörmlands museum Riksantikvarieämbetet, civilingenjör Thomas Erenmalm, angående konkreta råd och erfarenheter om utförande med nypåstrykning av stenkolsjärna. Erenmalm ansåg att projektet var principiellt intressant och hade inga invändningar mot genomförandet. Anledningen till att lukten uppstod kan möjligen bero på att stenkolsjärnan blev väl tunn i konsistensen, vilket gjorde att tjäran rann igenom mer än vad den borde gjort. Möjligen är det också så att det med avseende på lukten kan vara olämpligt att använda stenkolsjärna till bostadshus, där vindsbjälklaget är inrett. Ännu våren 2012 luktar det från stenkolsjärnan, enligt Stiftelsens ordförande Gunnar Widaeus.

13 Solviks skola sedd från norr efter avslutade arbeten (Slm D12-0277).

14 Del av Solviks skola sedd från söder efter avslutade takreparationer (Slm D12-0278).

Källförteckning

Arkiv

Lantmäteriet, Gävle

Lantmäterimyndighetens arkiv

Lantmäteristyrelsens arkiv

Sörmlands museums arkiv, Nyköping

Litteratur

Äldre papptak, historik och renovering, RAÄ 1985:7, Riksantikvarieämbetet.

Normalritningar till folkskolebyggnader, Emil Langlet, 1878.

Muntliga uppgifter

RAÄ, Thomas Erenmalm.

Stiftelsen Solviks skola, ordförande Gunnar Widaeus.

Administrativa uppgifter

Fastighetsuppgifter

Objekt: Solviks skola

Kommun: Gnesta kn

Fastighetsbeteckning: Solvik 1:2

Socken: Gåsinge-Dillnäs

Län: Södermanland

Författningsskydd

Plan- och bygglagen, Lag (2010:900)

Plan- och bygglagen (PBL) innehåller bestämmelser om planläggning av mark och vatten och om byggande. Enligt 8 kap. i Plan- och Bygglagen, 13§ och 14§ får en byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt inte förvanskas. Ett byggnadsverk skall hållas i vårdat skick och underhållas så att dess utformning och de tekniska egenskaper i huvudsak bevaras. Underhållet ska anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt. Om byggnadsverket är särskilt värdefullt från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt, ska det underhållas så att de särskilda värdena bevaras. Enligt 8 kap. 17§ skall ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.

Projektrelaterad information

Fastighetsägare och beställare: Stiftelsen Solviks skola, Stora Åsa, 646 95 Björnlunda

Entreprenör: Tryntorps såg, 640 50 Björnlunda

Antikvarisk medverkan: Hugo Larsson, Sörmlands museum, Box 314, 611 26 Nyköping

Använda produkter

Tjära: Stenkolstjära

Takpapp: Grålumpapp L400

Övriga uppgifter

Länsstyrelsen i Södermanlands län, beslut 2004-05-03, dnr 434-11043-2002

Sörmlands museum, dnr KUS 02 159

Dokumentationsmaterial

Dokumentationsmaterial i form av arbetsmaterial och fotografier förvaras i Sörmlands museums arkiv, Nyköping.